

3. En endret offentlighet? Holdninger til og erfaringer med ytringsfrihet i 2013–2020

Kari Steen-Johnsen, Audun Fladmoe og Gard Løken Frøvoll

Sammendrag Det siste tiåret er preget av store og raske endringer når det gjelder vilkårene for ytringsfriheten; teknologisk, kulturelt og politisk. Én fortelling om utviklingen er om en endring til det verre, om polarisering og uforsonlige posisjoner i ytringsfrihetsdebatten, og om en digital offentlighet som støter folk ut fordi de opplever hets og trusler, eller fordi de ikke våger å delta. En annen fortelling vektlegger det demokratiske potensialet i nye medier, og den økte muligheten til ytring for mange. Ved å bruke data fra flere tidspunkter viser vi endringer i befolkningens holdninger til ytringsfrihet og i deres villighet til å ytre seg om saker de er opptatt av. Vi spør også om folk erfarer mer ubehagelige kommentarer og trusler på nettet enn før. Har holdningene til og erfaringene med ytringsfriheten endret seg i takt med en endret offentlighet?

Nøkkelord holdninger til ytringsfrihet | krenkende ytringer | nedsettende ytringer | selvbegrensning | trusler

Verken de juridiske eller de sosiale rammene for ytringsfriheten er gitt – de endrer seg over tid i takt med samfunnsmessige og kulturelle strømninger. I dette kapitlet undersøker vi hvordan befolkningens holdninger til og erfaringer med ytringsfrihet har endret seg gjennom 2010-tallet. Dette gjør vi på tre måter: først ved å se på hvordan befolkningens holdninger til grensene for ytringsfrihet har utviklet seg i perioden, dernest ved å undersøke om folk i større eller mindre grad begrenser sine ytringer i form av selvsensur, og til slutt ved å undersøke befolkningens erfaringer med ubehagelige kommentarer og trusler etter å ha ytret seg.

Et sentralt spørsmål er om vi kan se en økende grad av splittelse i perioden vi studerer. Er det tendenser til mer eller mindre polarisering mellom for eksempel eldre og unge, kvinner og menn, og mellom folk på den politiske venstre- og høy-

residen? Med polarisering forstår vi en prosess der ulike grupper etter hvert står lenger fra hverandre når det gjelder holdninger og erfaringer.¹ Selv om større avstand ikke nødvendigvis trenger å føre til en mer konfliktfylt samfunnsdebatt,² kan det være grunner til å anta at større grad av uenighet og ulikhet i erfaringer trigger sterkere konfrontasjon, spesielt innenfor den digitale offentligheten.³ Mens polarisering over tid er tema i dette kapitlet, går vi dypere inn i spørsmålet om hva som kjennetegner aktive nettdebattanter i kapittel 4, og diskuterer graden av polarisering blant disse sammenlignet med resten av befolkningen.

På tross av at vi befatter oss med et forholdsvis kort tidsrom, er et mål med kapitlet å bidra til å sette debatter om ytringsfrihetens vilkår og utvikling i perspektiv. Raske endringer i teknologi, dramatiske hendelser og nye og til dels radikale politiske strømninger kan gi forventninger om store endringer i holdninger til og erfaringer med ytringsfriheten. For eksempel ble bruken av ordet «polarisering» i norske medier tredoblet fra 2007 til 2017.⁴ Men det er også mulig å tenke seg at slike forhold er mer stabile, og at eventuelle holdningsendringer skjer langsomt.⁵ Ulike grupper i befolkningen kan også ta til seg endringer i ulik takt, avhengig av hvor eksponert de er for nye tankestrømninger.⁶

DE SISTE TIÅRENES YTRINGSFRIHETSDEBATTER

Da den første undersøkelsen om befolkningens holdninger til og erfaringer med ytringsfriheten i Norge ble gjennomført i 2013, var det nesten 15 år siden Ytringsfrihetskommisjonen hadde levert sin rapport.⁷ Kommisjonen hadde lagt avgjørende premisser for diskusjoner om ytringsfrihet i Norge ved å angi sentrale filosofiske og prinsipielle begrunnelser for ytringsfriheten, og ved å legge nye premisser for juridiske vurderinger av ytringsfrihetens rammer, uttrykt i en ny grunnlovsparagraf, § 100. Samtidig som dette rammeverket sto fast, var det en sterk formening om at teknologiske, politiske og kulturelle endringer hadde endret vilkårene for

---

1 DiMaggio mfl., «Have Americans' social attitudes become more polarized?» *American Journal of Sociology* 102, no. 3 (1996): 690–755. Se kapittel 4 for en mer utdypende presentasjon av begrepet.

2 Mouffe, *Agonistics* (Verso, 2013).

3 Karlsen mfl., «Echo Chamber and Trench Warfare Dynamics in Online Debates.» *European Journal of Communication* 32, no. 3 (2017): 257–73.

4 <https://nrkbeta.no/2018/09/21/blir-norge-mer-polarisert/>

5 Sniderman mfl., *Paradoxes of Liberal Democracy* (Princeton University Press, 2014).

6 Chong mfl., *The Realignment of Political Tolerance in the United States* (SSRN, 2021). SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3951377>

7 NOU 1999:27, «Ytringsfrihed bør finde Sted.» *Forslag til ny Grunnlov § 100* (Oslo: Justis- og politidepartementet, 1999).

ytringsfriheten på grunnleggende måter, og at det var viktig å undersøke konsekvensene av dette. Særlig virket det langt fra avklart hvordan de *sosiale* grensene for ytringsfriheten skulle forklares og forstås. Med andre ord hvordan befolkningens opplevelse av egen og andres ytringsfrihet påvirkes av mer uformelle grenser, hva som oppfattes som legitimt å mene og si.

Debattene om ytringsfrihet har siden årtusenskiftet vært sterkt knyttet til store internasjonale og nasjonale hendelser, som har bidratt til en utkrystallisering av ulike posisjoner. Et eksempel på dette er koblingen mellom ytringsfrihet og religion, satt på spissen av terrorangrepene i USA 11. september 2001 og karikaturdebattene i kjølvannet av Jyllands-Postens publisering av tegningene av profeten Muhammed i 2005/2006, og etter angrepet mot Charlie Hebdo i Paris og mot Krudttønden i København i 2015.⁸ Disse hendelsene framsto hver på sin måte som uttrykk for en endret kulturell og religiøs kontekst, der motsetninger ble satt på spissen, med global forankring og rekkevidde.⁹

Debattene om ytringsfrihet de siste 20 årene har også vært nær koblet til teknologisk endring. Fra et optimistisk perspektiv på sosiale medier og den digitale offentligheten, der vekten ble lagt på økte ytringsmuligheter for alle, har de kritiske perspektivene fått mer plass. Eksempler er falske nyheter, valgpåvirkning og problemer knyttet til ekkokamre og polarisering, men også nye debatter om akademisk frihet og ytringsbegrensninger på universitetene, med utspring i amerikansk kontekst. Terrorhandlingene på Utøya og i Oslo 22. juli 2011 aktualiserte spørsmål om nettets rolle i å radikaliserer politiske holdninger og skape grobunn for voldelig ekstremisme.¹⁰ Samfunnsdebatten som har løpt i årene deretter, har blant annet handlet om grensene for hatefulle ytringer, om behovet for ytringsansvar samt om forholdet mellom ytring og handling i et digitalt ytringsrom.¹¹

Til sist kan det synes som at debatter om ytringsfrihet i økende grad har blitt koblet på et spørsmål om politisk polarisering, både i Norge og internasjonalt. Selv om ytringsfriheten er en demokratisk kjerneverdi, har den også som verdi opp gjennom historien på ulike måter vært koblet til bestemte politiske verdsett. I de senere årene har det vært en tydelig konflikt mellom de som hevder retten til å ytre seg fritt og uredigert i det nye digitale offentlige rommet, parallelt med bevegelser,

---

8 Colbjørnsen, «Debating Freedom of Expression in Norwegian Media. Critical Moments, Positions and Arguments.» I *Boundary Struggles*, redigert av Midtbøen mfl. (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2017).

9 Sniderman mfl., *Paradoxes of Liberal Democracy*.

10 Se Bjørge red., *Høyreekstremisme i Norge*, for en gjennomgang av omfang og utvikling av høyreekstremisme i Norge.

11 Notaker, *Arbeiderpartiet og 22. juli*. (Oslo: Aschehoug, 2021.); Svare og Svensson, «Ytringskultur bør finne Sted.» *Sosiologi i dag* 45, no. 4 (2015): 67–89.

gjærne koblet til kvinners og minoriteters rettigheter, som har vektlagt betydningen av vern mot ytringer som oppfattes som skadelige.¹² Sett i sammenheng kan slike debatter bidra til en polarisering av holdninger til ytringsfriheten og dens sosiale grenser.

Undersøkelsene om ytringsfrihet siden 2013 har forsøkt å fange noen av disse endringene og forholde seg både til kritiske hendelser og til sentrale debatter og forståelser nasjonalt og internasjonalt. Samtidig har et sentralt formål med undersøkelsene vært å kunne studere endringer og stabilitet når det gjelder de sosiale grensene for ytringsfriheten.¹³ Disse grensene har blitt utforsket gjennom tre innfallsvinkler: ved å se på befolkningens holdninger til hva slags ytringer som er akseptable på ulike arenaer, ved å undersøke hvorvidt ulike former for selvsensur begrenser viljen til å ytre seg, og ved å kartlegge erfaringer med negative reaksjoner etter å ha ytret seg og hvordan dette henger sammen med tilbaketrekning fra ordskiftet.

I det som følger, skal vi først se på hvordan befolkningens holdninger til grensene for ytringsfrihet har utviklet seg i perioden, før vi går inn på grad av selvsensur og erfaringer med ubehagelige kommentarer og trusler. På hvert punkt undersøker vi om ulike grupper – unge og eldre, kvinner og menn, høyere og lavere utdannede, samt den politiske høyre- og venstresiden, har utviklet seg ulikt når det gjelder disse spørsmålene.

STABIL STØTTE TIL YTRINGSFRIHETEN SOM PRINSIPP, MEN ØKENDE VARSOMHET FOR KRENKELSE AV MINORITETER

Ytringsfrihet kan defineres som «den friheten alle mennesker har til å ytre seg, ved å gi uttrykk for det de mener, og ønsker å si noe om».¹⁴ En viktig dimensjon ved ytringsfriheten er at den ivaretar borgernes rett til å kritisere staten og andre mektige samfunnsinstitusjoner, også de religiøse.¹⁵ Samtidig er et helt sentralt spørsmål hvorvidt og hvordan denne retten til å ytre seg skal balanseres mot andre verdier, slik som personvern, sikkerhet eller hensynet til å ikke påføre skade, spesielt når det gjelder minoritetsgrupper i samfunnet.¹⁶

---

12 Bleich, *The Freedom to Be Racist?* (Oxford: Oxford University Press, 2011); Waldron, *The Harm in Hate Speech*. (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012).

13 Midtbøen mfl., *Boundary Struggles*.

14 Kierulf mfl., «Ytringsfrihet». I *Store norske leksikon* på snl.no.

15 NOU 1999: 27, «Ytringsfrihed bør finde Sted.»

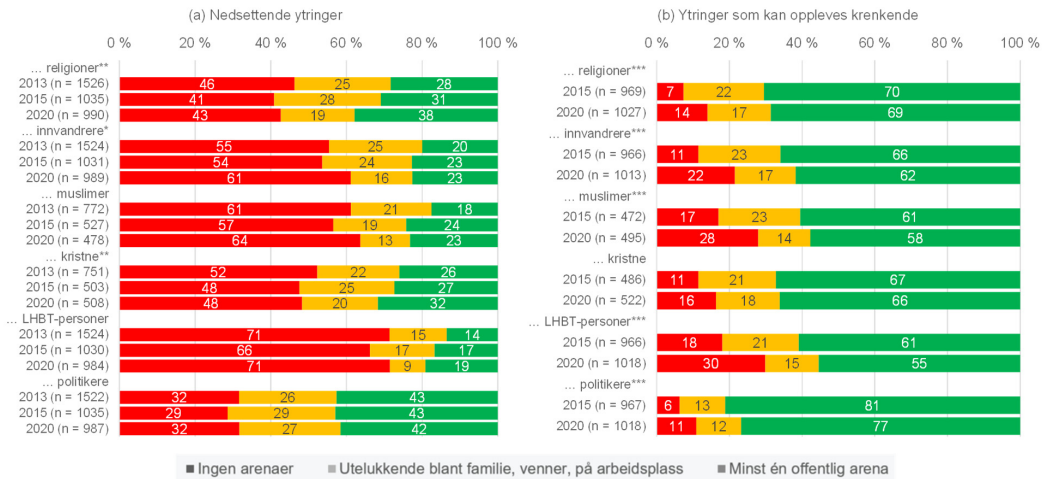
16 Bleich, *The Freedom to Be Racist?*; Waldron. *The Harm in Hate Speech*.

I ytringsfrihetsundersøkelsene har vi innledningsvis stilt spørsmål om folk kan akseptere ytringer som er nedsettende eller som kan oppleves som krenkende, mot ulike grupper og på ulike arenaer. Gruppene inkluderte religioner, innvandrere, kristne, muslimer,¹⁷ LHBT-personer og politikere. De dekker dermed grupper som kan betraktes som etniske, religiøse eller seksuelle minoriteter (innvandrere, muslimer, LHBT-personer), en religiøs majoritet (kristne), og samfunnsinstitusjoner med makt (politikere, religioner). Arenaene det ble spurt om, inkluderte venner og familie, arbeidsplassen, nyhetsmediene, nettavisenes kommentarfelt, sosiale medier og kunst, musikk og litteratur. I 2013 ble alle spurt om «nedsettende ytringer», mens i 2015 og 2020 ble halvparten spurt om «nedsettende ytringer» og halvparten om «ytringer som kan oppleves som krenkende». Skillet mellom de to typene ytringer kan forstås som et skille mellom en ytring som objektivt sett er negativ (nedsettende), og en ytring som tolkes som negativ ut fra mottakerens ståsted (oppleves som krenkende). Ordet «krenke» er blitt et sentralt begrep i debatten om ytringsklimaet i Norge og kan dermed også tenkes å være mer ladet med politisk mening. For eksempel brukes begrepet «krenkelseskultur» ofte for å kritisere grupper som tar til orde for å begrense ytringer som kan virke sårende eller støtende på andre. Dermed kan det å spørre om «krenkelser» aktualisere ytringsfrihet som verdi i respondentenes hode, men på ulike måter for personer med ulikt politisk ståsted.

Figur 3.1 viser svarfordelingen over tid på de to spørsmålsseriene. I figuren skilles det mellom de som svarte at ytringene ikke kunne aksepteres på noen arenaer, de som svarte at ytringene utelukkende kunne aksepteres blant familie og venner eller på arbeidsplassen, og de som (i tillegg) svarte at ytringene kunne aksepteres på minst én offentlig arena (i nyhetsmediene, nettavisenes kommentarfelt, sosiale medier eller kunst, musikk og litteratur). Logikken bak denne inndelingen er at den skiller mellom ikke-offentlige og offentlige arenaer.

Figur 3.1 viser flere tydelige mønstre. For det første aksepterer befolkningen i langt mindre grad nedsettende ytringer enn ytringer som kan oppleves som krenkende. Både i 2013, 2015 og 2020 svarte et flertall av respondentene at nedsettende ytringer rettet mot LHBT-personer, muslimer og innvandrere ikke kan aksepteres på noen arenaer. Om lag halvparten eller litt færre aksepterte ikke nedsettende ytringer mot kristne og religioner, mens om lag en tredjedel av respondentene heller ikke aksepterte nedsettende ytringer mot politikere på noen arenaer. Det er derimot langt større aksept for *ytringer som kan oppleves som krenkende*. Kun et mindretall svarte i 2015 og 2020 at de ikke kunne akseptere denne typen ytringer

17 For å unngå strategisk svargiving fikk respondentene (tilfeldig) enten spørsmål om «kristne» eller om «muslimer».

Figur 3.1: Aksept for ytringer rettet mot ulike grupper, på ulike arenaer. Prosent.
 Sig: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001 (For nedsettende ytringer er det signifikante forskjeller mellom 2013 og 2020 (religioner, kristne) og mellom 2015 og 2020 (innvandrere)). Spørsmålsformulering: (a) «Her er en liste over ulike typer nedsettende ytringer. På hvilke arenaer mener du slike nedsettende ytringer bør aksepteres?», (b) «På hvilke arenaer mener du følgende typer ytringer bør aksepteres, dersom noen opplever dem som krenkende?».

på noen arenaer. I stedet svarte minst halvparten av respondentene at de aksepterer denne typen ytringer, uansett hvem ytringen er rettet mot, på minst én offentlig arena. At folk mener ulikt om krenkende og nedsettende ytringer, kan tyde på at det å spørre om krenkelser minner respondentene på at ytringsfriheten skal verne også slike ytringer, mens nedsettende ytringer kan framstå som å ha et mindre viktig politisk innhold. Forskjellen i aksept kan imidlertid også skyldes at det spørres om mottakerens opplevelse av å bli krenket, ikke om objektivt sett krenkende utsagn.

For det andre viser figuren at respondentene på begge typer spørsmål skiller tydelig mellom ytringer rettet mot ulike grupper. Det er minst aksept for ytringer rettet mot en minoritetsgruppe (LHBT-personer, muslimer, innvandrere) og størst aksept for ytringer rettet mot politikere. Dette mønstret gjelder stort sett på tvers av arenaer. Det er med andre ord en generell skepsis til negative ytringer mot minoritetsgrupper, uansett hvor de ytres. Ytringer mot religioner og kristne havner gjennomgående et sted imellom. Ytringer rettet mot religion kan forstås som en form for religionskritikk, mens det er nærliggende å anta at «kristne» som gruppe i denne sammenheng tolkes som del av majoritetsbefolkningen, og som en gruppe som i mindre grad trenger vern.

For det tredje viser figuren at det fra 2015 til 2020 ble mindre aksept for ytringer som kan oppleves som krenkende, mens det er mye større grad av stabilitet på spørsmål om nedsettende ytringer. Redusert aksept for ytringer som kan oppleves som krenkende, gjelder særlig hvis ytringen er rettet mot en minoritetsgruppe. For eksempel økte andelen som svarte at ytringer som kan oppleves krenkende for LHBT-personer, ikke kunne aksepteres på noen arenaer, fra 18 prosent i 2015 til 30 prosent i 2020. Når det derimot gjelder nedsettende ytringer, er det i perioden 2013–2020 økt aksept for ytringer rettet mot religioner (fra 28 til 38 prosent) og kristne (fra 26 til 32 prosent). Utover dette er endringene i aksept for nedsettende ytringer ganske små og ikke statistisk signifikante, men det er litt flere i 2020 enn i 2015 som svarer at nedsettende ytringer mot innvandrere *ikke* kan aksepteres.

Det kan være ulike årsaker til at færre aksepterer ytringer som kan oppleves som krenkende, samtidig som aksepten for nedsettende ytringer er forholdsvis stabil. Én forklaring kan være metodisk og knyttet til det man kaller «ceiling effect»: Aksepten for nedsettende ytringer var i utgangspunktet mye mindre enn aksepten for ytringer som kan oppleves som krenkende, og dermed skal det mer til at andelen som aksepterer denne typen ytringer, reduseres ytterligere. En mer substansiell forklaring kan være at ordet «krenke» har fått mer plass i debatter om ytringsfrihet, og at begrepet til en viss grad er blitt politisert. På den ene siden vektlegges det å verne (minoritets)grupper mot krenkelser som et viktig prinsipp,¹⁸ mens det på den andre siden uttrykkes en bekymring for at ubehagelige stemmer utestenges, og at folk (særlig unge) er blitt for «lettkrenkede».¹⁹

En slik substansiell forklaring støttes av at det har blitt økte forskjeller mellom ulike grupper i befolkningen når det gjelder hvordan de svarer på disse spørsmålene. Kvinner, unge voksne og velgere på venstresiden ble mer restriktive fra 2015 til 2020 i synet på ytringer som kan oppleves som krenkende, mens menn, eldre og velgere på høyresiden i større grad uttrykte stabile holdninger. Vi finner de samme tendensene når vi spør om aksept for nedsettende ytringer, men endringene er naturlig nok mindre.

I sum betyr dette at kjønnsforskjellene har økt (kvinner var mer restriktive enn menn i 2015, og forskjellen er enda større i 2020), det er blitt *mindre* aldersforskjeller (unge voksne aksepterte mest i 2015, i 2020 er de like restriktive som de eldste), mens det er tydelige tegn til partipolitisk polarisering. Det var små forskjeller mellom velgere på venstre- og høyresiden i 2015, men i 2020 har velgere på venstresiden blitt tydelig mer restriktive.²⁰ Endringene er tydeligst når vi spør om aksept for

---

18 Waldron, *The Harm in Hate Speech*.

19 Lukianoff og Haidt, *The Coddling of the American Mind* (New York City: Penguin Press, 2018).

20 Se også Fladmoe mfl., *Hva mener befolkningen om ytringsfrihetens grenser?* (Oslo: Institutt for samfunnsforskning, 2021).

ytringer som kan oppleves som krenkende overfor minoritetsgrupper, noe som kan tyde på at kvinner, unge voksne og folk på venstresiden i økende grad vektlegger det å verne disse gruppene mot krenkelser. Relativ stabilitet i generelle spørsmål om ytringsfrihet, men økt polarisering i synet på hva som er akseptabelt å si overfor minoritetsgrupper, er et bilde som styrkes av andre spørsmål i undersøkelsen. Andelen som mener at ytringer som håner eller kritiserer religion, bør være tillatt, eller at ytringsfriheten er viktigere enn beskyttelse av religiøse menneskers følelser eller sikkerhet, var omtrent lik eller litt høyere i 2020 enn i 2015. Men andelen som støttet en påstand om at det er greit å ytre rasistiske meninger i offentligheten så lenge det ikke innebærer oppfordringer til vold, sank i den samme perioden.²¹ Med andre ord framstår det overordnede bildet i perioden 2015 til 2020 som at oppslutningen om retten til blasfemi og religionskritikk er relativt stabil, og i noen tilfeller også økende, men at enkelte grupper i befolkningen i større grad avviser ytringer som på en eller annen måte kan krenke minoritetsgrupper eller innebære rasisme. Tendenser til mer restriktive holdninger siden 2013 er derfor ikke nødvendigvis et uttrykk for at færre støtter retten til å utfordre institusjoner.²²

Hva betyr det at man ikke «aksepterer» ulike ytringer? Spørreundersøkelsene tyder på at det i liten grad er juridiske grenser som vektlegges av respondentene. Alle som svarte at de ikke kunne akseptere ytringer, ble fulgt opp med spørsmål om hvilke konsekvenser – om noen – ytringene burde få for avsenderen dersom de ble publisert i sosiale medier, og for en redaktør dersom de ble publisert i et redigert medium (se tabellene A3.1 og A3.2 i metodeappendikset). Det er svært få som ønsker at avsenderen (eller redaktøren) skal få fengselsstraff. Avhengig av hvilken gruppe ytringen er rettet mot, varierer andelen som peker på fengselsstraff fra 0 (ytringer som kan oppleves som krenkende mot kristne) til 7 prosent (nedsettende ytringer mot LHBT-personer). Litt flere peker på bøter, spesielt hvis ytringen er nedsettende (6–18 prosent avhengig av hvem ytringen retter seg mot, noe som er en økning sammenlignet med 2015).

Det store bildet er likevel at de fleste mener at de ulike typene ytringer vi spør om, ikke burde medføre noen reaksjoner, eller at reaksjonen skal være sosial og ikke-juridisk. For ytringer som kan oppleves som krenkende, svarer det store flertallet at ytringen ikke burde medføre noen konsekvenser overhodet (70–90 prosent avhengig av hvem ytringen er rettet mot). På spørsmål om nedsettende ytringer fordeler respondentene seg i to store grupper, der den ene gruppen ikke ønsker noen form for reaksjoner, mens den andre gruppen peker på sosiale eller ikke-juri-

---

21 Se Fladmoe mfl., *Hva mener befolkningen om ytringsfrihetens grenser?*

22 Se Chong mfl., «The Realignment of Political Tolerance in the United States», for et lignende resonnement om ytringsfrihet som et spørsmål om sosial orden vs. individers rettigheter.

diske reaksjoner (som motbør og kritikk, å bli felt i PFU eller utestengelse fra det sosiale mediet). Sammenlignet med 2015 var det imidlertid i 2020 en tendens til at flere svarte ingen reaksjoner, og færre svarte sosiale/ikke-juridiske reaksjoner.

I sum tyder dette på at når befolkningen blir bedt om å vurdere grensene for ytringsfriheten, er det de sosiale grensene for ytringsfrihet, og hvor vidt «ytringsrommet» bør være, de vurderer. Denne vektleggingen av sosiale framfor juridiske sanksjoner er relativt stabil over tid, men i 2020 var det litt flere som mente at ytringer som kunne oppleves som krenkende av LHBT-personer eller muslimer, burde straffes med bøter, enn det var i 2015.²³

MANGE ER FORSIKTIGE MED OFFENTLIGE YTRINGER, MEN DET ER INGEN GJENNOMGÅENDE TENDENS TIL MER SELVBEGRENSNING

De sosiale grensene for ytringsfriheten skapes både gjennom de holdningene og reaksjonene man møter hos andre samfunnsborgere og debatt deltakere, og gjennom de begrensningene vi pålegger oss selv. Studier av politisk meningsdanning har pekt på at individer forholder seg til andres mening og til det de oppfatter som opinionsklimaet, og at enkelte i frykt for isolasjon vil tendere mot å la være å ytre seg dersom de opplever at de er i mindretall.²⁴ Dette beskrives som «taushetsspiraler», der viljen til å ytre seg svekkes jo mer en oppfatter at en er i mindretall.²⁵ Teorien om taushetsspiraler har fått varierende støtte i ulike studier, men det er blitt argumentert for at den særlig har gyldighet når verdiladete saker diskuteres.²⁶

Alle spørreundersøkelsene siden 2013 har inneholdt et spørsmålsbatteri om grunner til å begrense egne offentlige ytringer. Respondentene ble bedt om å indikere på hvilke arenaer de var villige til å si sin mening, gitt ni ulike konsekvenser (se notetekst til figur 3.2 for alle konsekvensene). Konsekvensene kan grovt sett deles i tre kategorier: sosiale konsekvenser for deg selv (f.eks.: Det kan føre til at du

---

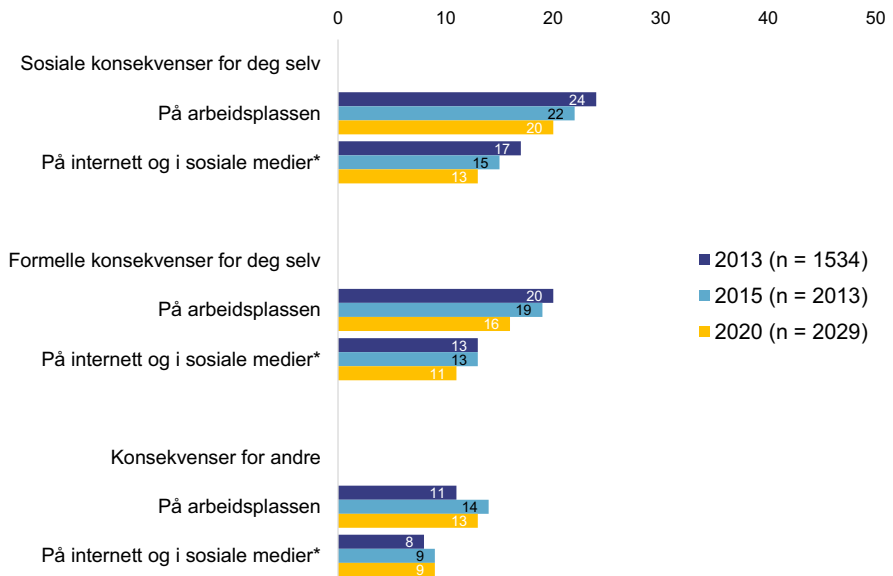
23 Fladmoe mfl., *Hva mener befolkningen om ytringsfrihetens grenser?*

24 Noelle-Neumann, «The Spiral of Silence. A Theory of Public Opinion.» *Journal of Communication* 24, no. 2 (1974): 43–51.

25 Moy mfl., «The Spiral of Silence and Public Opinion on Affirmative Action.» *Journalism & Mass Communication Quarterly* 78, no. 1 (March 1, 2001): 7–25.; Noelle-Neumann, «The Spiral of Silence. A Theory of Public Opinion.»

26 Glynn mfl., «Perceived Support for One's Opinions and Willingness to Speak Out: A Meta-Analysis of Survey Studies on the «Spiral of Silence.»» *The Public Opinion Quarterly* 61, no. 3 (1997): 452–63; Noelle-Neumann og Petersen. «The Spiral of Silence and the Social Nature of Man.» I *Handbook of Political Communication Research*, redigert av Lynda Lee Kaid, (Routledge, 2004), 357–74.

blir latterliggjort), formelle konsekvenser for deg selv (f.eks.: Politi eller myndigheter kan overvåke det du uttrykker) og konsekvenser for andre (f.eks.: Meningen kan virke støtende på personer eller grupper). Figur 3.2 viser andelen som i 2013, 2015 og 2020 svarte at de var villige til å uttrykke sin mening på arbeidsplassen og på internett og i sosiale medier. De som svarte at de ikke ville si sin mening uansett, eller som utelukkende svarte at de ville si sin mening blant familie og venner, er utelatt fra figuren. Tabell A3.3 i appendikset viser de komplette resultatene.

Figur 3.2: På hvilke arenaer man er villig til å si sin mening, i lys av ulike typer konsekvenser. Prosent.

* I 2020 ble det skilt mellom åpne og lukkede sider i sosiale medier. Det er kun åpne sider som er med i utregningen.

Spørsmålsformulering: «Noen sier sin mening uansett situasjon og arena, mens andre er mer forsiktede. Nedenfor ber vi deg tenke på meninger som er viktige for deg. På hvilke av disse arenaene ville du sagt din mening selv om ... [flere svar mulig]». De som svarte utelukkende «Venner og familie», «Ingen arenaer» eller «Vet ikke», er utelatt fra figuren. *Sosiale konsekvenser for deg selv* er gjennomsnittet av «Du kan oppfattes som uhøflig», «Det kan være du dummer deg ut», «Du tror du kan oppfattes som rar eller annerledes», «Du tror du kan oppfattes som rasistisk» og «Det kan føre til at du blir latterliggjort». *Formelle konsekvenser for deg selv* er gjennomsnittet av «Det kan føre til at overordnede på arbeidsplassen reagerer negativt» og «Politi eller myndigheter kan overvåke det du uttrykker». *Konsekvenser for andre* er gjennomsnittet av «Meningen kan virke støtende på personer eller grupper» og «Meningen kan såre folk du bryr deg om».

Figur 3.2 viser for det første at viljen til å uttrykke meningene sine er større dersom det først og fremst har konsekvenser for en selv, enn dersom det har konsekvenser for andre. Viljen er størst dersom konsekvensene først og fremst er sosiale, etter-

fulgt av mer formelle konsekvenser. Figuren viser også at folk er mer villige til å uttrykke meningene sine på arbeidsplassen enn på internett og sosiale medier. Det er også verdt å merke seg at ingen av søylene er veldig høye (den høyeste er 24 prosent). Dette skyldes at en betydelig andel respondenter ikke er villige til å uttrykke meningene sine på noen arenaer dersom det har konsekvenser, eller at de kun vil ytre seg blant familie og venner (se tabell A3.3 i metodeappendikset). For eksempel svarte om lag 70 prosent i både 2013, 2015 og 2020 at de uansett ikke vil si sin mening dersom de tror de kan oppfattes som rasistiske eller de kan såre folk de bryr seg om. Nærmere 40 prosent svarte at de kun vil ytre seg blant familie og venner dersom meningen kan virke støtende på personer eller grupper.

For det andre viser figuren stor grad av stabilitet når det gjelder endringer over tid. Det er en tendens til at litt færre vil si sin mening på arbeidsplassen eller på internett dersom det har sosiale konsekvenser for dem selv. Her er det viktig å merke seg at svaralternativet knyttet til sosiale medier ble endret i 2020. Mens det tidligere ble spurt utelukkende om «sosiale medier», var det i 2020 to svaralternativer om sosiale medier, henholdsvis «åpne grupper i sosiale medier» og «lukkede grupper i sosiale medier». I utregningen er det kun «åpne grupper» som er inkludert, og nettopp denne presiseringen kan ha ført til at færre krysser av for alternativet. Dersom vi tar med «lukkede grupper» i utregningen, øker andelen som er villige til å si sin mening. Vi kan derfor ikke konkludere med at færre var villige til å si sin mening på sosiale medier i 2020 enn i 2015 og 2013. Når det gjelder arbeidsplassen, finner vi en tendens til at litt færre er villige til å si sin mening dersom det kan medføre formelle konsekvenser for dem selv.

Kvinner er gjennomgående mindre villige til å uttrykke meningene sine på arbeidsplassen eller på internett og i sosiale medier, uansett hvilke konsekvenser det har, og denne kjønnsforskjellen har vært forholdsvis stabil over tid. For eksempel svarte 11 prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene i både 2013 og 2020 at de var villige til å ytre meninger på internett og i sosiale medier (åpne sider) som kunne ha konsekvenser for andre. De med lang utdanning er noe mer villige enn de med kort utdanning til å si sin mening på arbeidsplassen, selv om det kan ha formelle konsekvenser. Figur 3.2 viser at andelen som var villige til å gjøre dette, falt noe fra 2015 til 2020, og bakgrunnstallene viser at fallet var omtrent identisk uavhengig av utdanningsnivå. Lignende tendenser finner vi for alder. Unge voksne under 30 år er noe mer forsiktige enn godt voksne når det gjelder å ytre seg på arbeidsplassen, dersom det kan ha formelle konsekvenser, men andelen som er villige til å gjøre dette, har sunket i alle aldersgruppene.

På den annen side er aldersgruppene inntil 45 år mer tilbøyelige enn eldre til å uttrykke meningene sine på internett og i sosiale medier, selv om det kan ha kon-

sekvenser for dem selv eller andre. Men over tid har unge voksne blitt mer forsiktede med å ytre seg dersom det kan ha sosiale konsekvenser for dem selv. Andelen som svarte at de var villige til å ytre seg selv om det kunne ha sosiale konsekvenser for dem selv, falt fra 28 prosent i 2013 til 15 prosent i 2020 blant unge under 30 år. Blant dem over 60 år svarte 9 prosent det samme begge årene. Dermed er aldersforskjellene blitt mindre over tid. Vi finner ikke tilsvarende endringer knyttet til alder for ytringer som kan ha konsekvenser for andre.

Til sist viser dataene at de som stemmer på fløypartier (Rødt, SV, FrP), er mest villige til å ytre meningene sine på nettet, også når det kan ha sosiale eller formelle konsekvenser for dem selv. Velgerne til FrP er langt mer villige enn alle andre til å ytre meningene sine på nett når det kan ha konsekvenser for andre, mens velgerne til Rødt og SV er mer villige til å ytre meningene sine på arbeidsplassen selv om det kan ha formelle konsekvenser for dem selv. Det er en tendens over tid til at velgerne til FrP skiller seg noe mer fra andre velgere når det gjelder vilje til å ytre meningene sine på nettet, selv om det kan ha konsekvenser for andre. I 2013 svarte 12 prosent av velgerne til FrP, 11 prosent av velgerne til Rødt og SV og 6–7 prosent av velgerne til de andre partiene at de var villige til dette. I 2020 svarte 16 prosent av velgerne til FrP og 5–8 prosent av velgerne til de andre partiene det samme (se kapittel 4 for en utdypning av hva som kjennetegner de aktive nettdebattantene).

FLERE HAR OBSERVET UBEHAGELIGE KOMMENTARER OG TRUSLER

En helt sentral debatt når det gjelder grensene for ytringsfriheten, dreier seg om hatefulle ytringer og hets, og hvorvidt det bidrar til at de som rammes, trekker seg ut av det offentlige ordskiftet.²⁷ Tidligere forskning på konsekvenser av hatytringer har vist at folk reagerer ulikt, fra emosjonelle reaksjoner som frykt, utrygghet, lavere selvtillit og tap av verdighet til tilbaketrekking fra offentlige arenaer og økt forsiktighet med å ytre seg.²⁸ I empiriske studier fra Norge har man særlig konsentrert seg om konsekvenser i form av tilbaketrekking fra ordskiftet, og disse har vist at dette oftere gjelder for personer med minoritetsbakgrunn (som innvandrere, personer med nedsatt funksjonsevne, LHBT-personer) enn den øvrige befolkning-

27 Waldron, *The Harm in Hate Speech*.

28 Boeckmann og Liew, «Hate Speech: Asian American Students' Justice Judgments and Psychological Responses.» *Journal of Social Issues* 58, no. 2 (2002): 363–81.; Boeckmann og Turpin-Petrosino, «Understanding the Harm of Hate Crime.» *Journal of social issues* 58, no. 2 (2002): 207–25; Gelber og McNamara, «Evidencing the Harms of Hate Speech.» *Social Identities* 22, no. 3 (2016): 324–41.

gen.²⁹ Kvinner reagerer også oftere enn menn på denne måten.³⁰ En viktig innsikt som kan hentes ut fra disse studiene, er at det å observere at andre utsettes for hatefulle ytringer, også kan virke negativt inn på viljen til å delta i ordskiftet.³¹

For å måle negative erfaringer etter å ha ytret seg har respondentene i alle undersøkelser siden 2013 fått spørsmål om de etter å ha deltatt i en diskusjon og sagt en mening offentlig har opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer eller trusler. I tillegg inneholdt undersøkelsene i 2015 og 2020 spørsmål om respondentene hadde observert at andre hadde vært utsatt for ubehagelige eller nedlatende kommentarer eller trusler på nettet.

De overordnede resultatene er oppsummert i figur 3.3. Venstre side av figuren (a) viser andelen som selv har vært utsatt for ubehagelige eller nedlatende kommentarer eller konkrete trusler etter å ha deltatt i en diskusjon og sagt en mening offentlig, mens høyre side av figuren (b) viser andelen som har observert at andre har vært utsatt for ubehagelige og nedlatende kommentarer og trusler på nettet. Figuren viser påfallende stabile tall når det gjelder egne erfaringer. Like mange, om lag én av fire, svarte i 2015 og 2020 at de hadde vært utsatt for ubehagelige eller nedlatende kommentarer. Litt flere (31 prosent) svarte det samme i 2013, men siden spørsmålsformuleringen var litt annerledes det året, er vi varsomme med å tolke dette som en endring. Dette bekreftes også når det gjelder erfaringer med konkrete trusler. I alle tre undersøkelser svarte 5 prosent av respondentene at de hadde opplevd dette.

Når det gjelder egne erfaringer med ubehagelige kommentarer og trusler, viser undersøkelsene relativt små kjønnsforskjeller, men det er flere menn enn kvinner som har vært utsatt for konkrete trusler. Det er også flest unge voksne som har hatt slike erfaringer, for eksempel svarer 8 prosent av dem under 30 år og 1 prosent av dem over 60 år at de har vært utsatt for konkrete trusler.

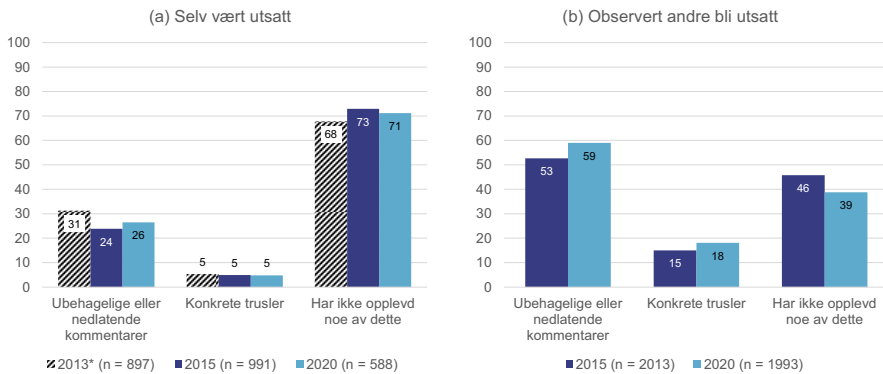
Når det gjelder det å observere at andre har vært utsatt for ubehagelige eller nedlatende kommentarer eller konkrete trusler på nettet, finner vi imidlertid en økning fra 2015 til 2020. Andelen som har observert andre bli utsatt for ubehagelige kommentarer, har økt fra 53 til 59 prosent, mens andelen som har observert andre bli utsatt for konkrete trusler, har økt fra 15 til 18 prosent. Dermed har

---

29 Fladmoe og Nadim, «Silenced by Hate? Hate Speech as a Social Boundary to Free Speech.» I *Boundary Struggles*, redigert av Midtbøen mfl., (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2017); Fladmoe mfl., *Erfaringer med hatytringer og hets blant lhbt-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen* (Oslo: Institutt for samfunnsforskning, 2019).

30 Nadim og Fladmoe, «Silencing Women? Gender and Online Harassment.» *Social Science Computer Review* 39, no. 2 (2021): 245–58.

31 Fladmoe mfl., *Erfaringer med hatytringer og hets blant lhbt-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*.

Figur 3.3: Erfaringer med ubehagelige og nedlatende kommentarer og trusler. Prosent. Endringene fra 2015 til 2020 i det å observere ubehagelige eller nedlatende kommentarer og konkrete trusler er statistisk signifikante ($p < 0,05$). Spørsmålsformulering: (a) 2013: «Etter å ha deltatt i en diskusjon og sagt din mening offentlig, har du opplevd å få ubehagelige eller nedlatende kommentarer?», «Hva med konkrete trusler, har du opplevd dette?», 2015/2020: «Etter å ha deltatt i en diskusjon og sagt en mening offentlig, har du opplevd noe av det følgende?», (b) «Har du observert at andre har blitt utsatt for noe av det følgende på nettet?». Spørsmål om egne erfaringer ble stilt til respondenter som svarte at de overhodet hadde ytret seg på minst én arena (kronikk/debattinnlegg, kommentarfelt, sosiale medier, radio/podkast, TV). I 2020 fikk halvparten spørsmål om de hadde ytret seg, mens halvparten fikk spørsmål om de hadde uttrykt meningene sine. For sammenlignbarhetens skyld er det kun de som fikk spørsmål om de hadde ytret seg, som er med i utregningen.

andelen som *aldri* har observert ubehagelige kommentarer eller trusler, sunket fra 46 til 39 prosent.

Det er særlig eldre over 60 år som i økende grad svarer at de har observert at andre utsettes for ubehagelige eller nedlatende kommentarer på nettet (fra 34 til 47 prosent), mens det særlig er unge voksne som i økende grad svarer at de har observert konkrete trusler (fra 25 til 40 prosent). Det er viktig å understreke at unge voksne oftest har observert begge former for negative ytringer, og at endringene derfor fører til at aldersforskjellene er redusert når det gjelder det å observere ubehagelige eller nedlatende kommentarer (de eldre tar innpå de unge), mens aldersforskjellene har økt når det gjelder det å observere konkrete trusler (unge drar fra de eldre).

Hvordan skal vi forstå det at flere observerer ubehagelige kommentarer og trusler på nett? Flere forklaringer er mulige, og de behøver ikke være gjensidig utelukkende. Den enkle forklaringen er at nettdebatten er blitt tøffere, og at det rett og slett er mer hets og trusler å observere. Argumentet mot en slik forklaring er at andelen som selv har vært utsatt for ubehagelige kommentarer eller trusler, ikke har økt. En annen mulig forklaring kan være at flere har blitt aktive

på nett, og at det dermed er flere som har fått *muligheten* til å observere denne typen ytringer. Dette kan være en forklaring på hvorfor flere eldre respondenter svarer at de har observert ubehagelige eller nedlatende kommentarer, men det er mindre relevant for å forstå økningen i andelen unge som har observert trusler. En tredje forklaring kan være at økningen (også) skyldes at netthets, hatefulle ytringer og lignende fenomener har fått økt oppmerksomhet de siste årene. Når det blir økt offentlig oppmerksomhet om fenomenet, kan flere bli bevisste på at det forekommer, og dermed er det også enklere identifisere tøff og hard ordbruk på nettet.

AVSLUTNING

I dette kapitlet har vi stilt spørsmål om hvorvidt de sosiale grensene for ytringsfriheten, og befolkningens vilje til å benytte seg av den, har endret seg de siste årene. Vi har nærmet oss spørsmålet om de sosiale grensene fra tre vinkler: ved å se på endringer i befolkningens aksept for ulike typer kontroversielle ytringer framsatt på ulike arenaer, ved å undersøke endringer i graden av selvbegrensning i møte med ulike typer risiko ved å delta og ved å måle endringer i befolkningens erfaringer med ubehagelige eller nedlatende kommentarer og trusler.

Bakteppet er en utbredt oppfatning i offentlig debatt og i mediene om at de sosiale og kulturelle vilkårene for ytringsfriheten i Norge er i sterk og rask endring, knyttet til polariserende politiske trender og måten nettdebatten og de sosiale mediene fungerer på. Analysene vi har presentert her, tegner et bilde både av stabilitet og endring. Det stabile består i at aksepten for sentrale ytringsfrihetsnormer, slik som retten til blasfemi og kritikk av religion, synes å holde seg stabil over tid, og i at det ikke er noen økning i forventninger om juridiske sanksjoner mot kontroversielle ytringer. Selv om et mindretall mener at nedsettende ytringer mot enkeltgrupper er greit, er det få som ønsker at slike ytringer skal møtes med straff. Motviljen mot slike ytringer synes derfor først og fremst å handle om hva man mener folk *bør* si, heller enn hva folk skal *få lov til* å si. Vi tolker dette dit hen at befolkningen har en vid ramme for hva slags ytringer det skal være lov å framsette offentlig, og at denne rammen i liten grad har endret seg gjennom en periode preget av til dels sterke debatter om ytringsfrihetens kår og grenser.

På den annen side ser vi en parallell utvikling der sensitiviteten for rasisme og for ulike typer krenkelser av minoriteter øker, særlig blant unge voksne, kvinner og velgere på venstresiden. Dette kan henge sammen med endringer i unges holdninger over tid. For eksempel viser langsiktige studier av ungdoms politiske prefe-

ranser at disse er blitt mer positive til innvandring i samme periode.³² Samtidig er det nærliggende å også se disse endringene i sammenheng med de store globale bevegelsene de siste årene, knyttet til Black Lives Matter (BLM) og #Metoo, og med dem debattene om identitetspolitikk og minoriteters rettigheter. Disse spørsmålene har også slått inn i norsk samfunnsdebatt. Spørreundersøkelsen ble gjennomført høsten 2020, i kjølvannet av BLM-protester og midt i en svært polarisert valgkamp i USA. Vi kan ikke utelukke at dette har påvirket enkelte gruppers holdninger til ytringsfrihet og hvordan offentligheten bør fungere, i alle fall på kort sikt. Selv om vi skal være varsomme med å overføre studier fra en amerikansk til en norsk kontekst, har studier av politisk toleranse i USA pekt på en økende varsomhet, særlig fra 2000-tallet, når det gjelder å ivareta minoriteters rettigheter, også når disse rettighetene kommer i konflikt med ytringsfriheten.³³ Unge, høyt utdannede og de som tilhører den liberale venstresiden, er blitt sterkest eksponert for disse normene og har i størst grad tatt dem til seg.

Slike utviklingstrekk ser vi også i Norge langs en partipolitisk dimensjon. Avstanden mellom velgere på venstre- og høyresiden har økt, spesielt når det gjelder syn på ytringer som rammer minoriteter, og som kan oppfattes som rasistiske. Dette skyldes først og fremst at velgere på venstresiden uttrykker større skepsis til denne typen ytringer nå enn før, mens velgere på høyresiden har mer stabile holdninger. Samtidig er det viktig å understreke at de økende forskjellene i liten grad handler om hva som skal være akseptabelt i juridisk forstand, de færreste ønsker at ytringer skal møtes med juridiske sanksjoner. De ser også ut til å handle mest om ytringer der minoriteters rettigheter settes direkte opp mot ytringsfriheten, og ikke mot ytringer som utfordrer religioners plass og autoritet.

Teoretisk sett kunne man tenke seg at økende grad av polarisering langs politiske linjer ville føre til et hardere debattklima,³⁴ som igjen kunne gi seg utslag i større forekomst av selvbegrensning og negative erfaringer med å ytre seg. Våre analyser viser i begrenset grad slike utslag. Det er en liten økning i andelen som svarer at de vil begrense sine ytringer på arbeidsplassen dersom det kan få formelle konsekvenser for dem selv, men dette er en form for selvbegrensning som trolig er løser koblet til kvaliteter ved den offentlige samfunnsdebatten. Det er heller ikke flere som svarer at de har opplevd å bli utsatt for ubehagelige eller nedlatende kommentarer eller trusler i perioden.

32 Bergh mfl., «Det politiske generasjonsgapet.» I *Ungdommen*, redigert av Ødegård og Pedersen. (Oslo: Cappelen Damm Akademisk/NOASP, 2021).

33 Chong mfl., «The Realignment of Political Tolerance in the United States.»

34 Karlson mfl., «Echo Chamber and Trench Warfare Dynamics in Online Debates»; Wollebæk mfl. «Anger, Fear, and Echo Chambers: The Emotional Basis for Online Behavior.» *Social Media + Society*. 5, no. 2.

Samtidig er det en økning i andelen som svarer at de har observert at andre har blitt utsatt for slike ytringer. Blant unge voksne er det også en tendens til at de er blitt mer forsiktige med å ytre seg på nettet dersom det kan ha negative konsekvenser for dem selv, for eksempel i form av at de kan bli latterliggjort eller bli oppfattet som rasistiske. Dette kan være utslag av at enkelte opplever at nettdebatten har blitt tøffere og mindre tolerant, men vi kan ikke utelukke at endringene også henger sammen med økt oppmerksomhet om netthets og et hardt debattklima. Tidligere studier har vist at det å observere hatefulle ytringer kan føre til ulike former for tilbaketrekking (holde meninger for seg selv, bli mer forsiktig med å si sin mening), på lignende måte som det å bli utsatt for hatytringer selv.³⁵ Et hardt debattklima på nett kan altså i seg selv virke preventivt på offentlig deltakelse for noen, og det er derfor viktig å se kjennetegn ved den offentlige debatten og folks personlige erfaringer i sammenheng når man diskuterer konsekvenser av ubehagelige kommentarer og trusler på nett.

Når man ser på det store bildet og befolkningen som helhet, støtter ikke våre funn opp om en forståelse av en offentlighet i forfall, enten det gjelder holdninger til ytringsfrihet, selvbegrensning eller folks egne erfaringer med ubehagelige kommentarer og trusler. Et avgjørende spørsmål er likevel hvordan ulike grupper i befolkningen opplever og forholder seg til ordsiftet, og om enkelte grupper i større grad enn andre trekker seg tilbake. Vi har beskrevet en utvikling der enkelte grupper (kvinner, unge voksne og venstresidevelgere) i mindre grad aksepterer krenkelser av minoriteter, og der unge voksne er blitt mer forsiktige med å si hva de mener. En situasjon der enkelte grupper er blitt mer forsiktige, mens andre står på stedet hvil, og der de beveger seg fra hverandre når det gjelder ubehagelige erfaringer og tilbøyelighet til selvsensur, kan legge grunnlag for en polarisering av ordsiftet. I kapittel 4 i denne boken skal vi se at det blant dem som er mest aktive i nettdebatter, er en overvekt av personer som befinner seg på ytterfløyene, både når det gjelder politiske holdninger og holdninger til ytringsfrihet.

Våre undersøkelser gir ikke mulighet til å studere erfaringer og holdninger blant ulike etniske, religiøse eller seksuelle minoriteter, og dette er en viktig begrensning for de konklusjonene som kan trekkes. Tidligere undersøkelser har vist at disse gruppene er mer utsatt for hets, og at tendensen til tilbaketrekking etter slike ubehagelige erfaringer er sterkere når hetsen rammer gruppebaserte identiteter.³⁶ Styrken i befolkningsundersøkelser er likevel at de gir et mer representativt bilde av offentligheten som helhet.

---

35 Fladmoe mfl., *Erfaringer med hatytringer og hets blant lhbt-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*.

36 Fladmoe og Nadim, «Silenced by Hate?»; Fladmoe mfl., *Erfaringer med hatytringer og hets blant lhbt-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*.

REFERANSER

- Bergh, Johannes, Kari Steen-Johnsen, og Guro Ødegård. «Det Politiske Generasjonsgapet.» I *Ungdommen*, redigert av Guro Ødegård og Willy Pedersen, 337–360. Oslo: Cappelen Damm Akademisk/NOASP, 2021.
- Bjørge, Tore (red.). *Høyreekstremisme i Norge. Utviklingstrekk, konspirasjonsteorier og forebyggingsstrategier*. Oslo: Politihøgskolen, 2018.
- Bleich, Erik. *The Freedom to Be Racist? How the United States and Europe Struggle to Preserve Freedom and Combat Racism*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Boeckmann, Robert J. og Jeffrey Liew. «Hate Speech: Asian American Students' Justice Judgments and Psychological Responses.» *Journal of Social Issues* 58, no. 2 (2002): 363–81.
- Boeckmann, Robert J. og Carolyn Turpin-Petrosino. «Understanding the Harm of Hate Crime.» *Journal of Social Issues* 58, no. 2 (2002): 207–25.
- Chong, Dennis og Citrin, Jack og Levy, Morris, *The Realignment of Political Tolerance in the United States*. SSRN, 2021. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3951377>
- Colbjørnsen, Terje. «Debating Freedom of Expression in Norwegian Media. Critical Moments, Positions and Arguments.» I *Boundary Struggles: Contestations of Free Speech in the Norwegian Public Sphere*, redigert av Arnfinn Haagensen Midtbøen, Kari Steen-Johnsen og Kjersti Thorbjørnsrud. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2017.
- DiMaggio, Paul, John Evans, og Bethany Bryson. «Have Americans' social attitudes become more polarized?» *American Journal of Sociology* 102, no. 3 (1996): 690–755.
- Fladmoe, A., D. Wollebæk, K. Steen-Johnsen, og K. Thorbjørnsrud. *Hva mener befolkningen om ytringsfrihetens grenser?* Oslo: Institutt for samfunnsforskning, 2021.
- Fladmoe, Audun, og Marjan Nadim. «Silenced by Hate? Hate Speech as a Social Boundary to Free Speech.» I *Boundary Struggles. Contestations of Free Speech in the Norwegian Public Sphere*, redigert av Arnfinn H Midtbøen, Kari Steen-Johnsen og Kjersti Thorbjørnsrud. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2017.
- Fladmoe, Audun, Marjan Nadim, og Simon Roland Birkvad. *Erfaringer med hatytringer og hets blant lhbtpersoner, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*. Rapport 2019:4. Oslo: Institutt for samfunnsforskning, 2019.
- Fladmoe, Audun, Dag Wollebæk, Kari Steen-Johnsen, og Kjersti Thorbjørnsrud. *Hva mener befolkningen om ytringsfrihetens grenser?* Oslo: Fritt Ord, Institutt for samfunnsforskning, 2021.
- Gelber, Katharine, og Luke McNamara. «Evidencing the Harms of Hate Speech.» *Social Identities* 22, no. 3 (2016/05/03 2016): 324–41. <https://doi.org/10.1080/13504630.2015.1128810>.
- Glynn, Carroll J., Andrew F. Hayes, og James Shanahan. «Perceived Support for One's Opinions and Willingness to Speak Out: A Meta-Analysis of Survey Studies on the 'Spiral of Silence'.» *The Public Opinion Quarterly* 61, no. 3 (1997): 452–63. <http://www.jstor.org/stable/2749581>.
- Karlsen, Rune, Kari Steen-Johnsen, Dag Wollebæk, og Bernard Enjolras. «Echo Chamber and Trench Warfare Dynamics in Online Debates.» *European Journal of Communication* 32, no. 3 (2017/06/01 2017): 257–73. <https://doi.org/10.1177/0267323117695734>.
- Kierulf mfl., «Ytringsfrihet». I *Store norske leksikon* på snl.no.
- Lukianoff, Greg, og Jonathan Haidt. *The Coddling of the American Mind: How Good Intentions and Bad Ideas Are Setting up a Generation for Failure*. New York City: Penguin Press, 2018.
- Midtbøen, Arnfinn H., Kari Steen-Johnsen, og Kjersti Thorbjørnsrud. *Boundary Struggles. Contestations of Free Speech in the Public Sphere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2017.
- Mouffe, Chantal. *Agonistics: Thinking the World Politically*. New York: Verso, 2013.
- Moy, Patricia, David Domke, og Keith Stamm. «The Spiral of Silence and Public Opinion on Affirmative Action.» *Journalism & Mass Communication Quarterly* 78, no. 1 (March 1, 2001): 7–25. <https://doi.org/10.1177/107769900107800102>.

- Mudde, Cas, og Cristóbal Rovira Kaltwasser. *Populism in Europe and the Americas: Threat or Corrective for Democracy?* Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Nadim, Marjan, og Audun Fladmoe. «Silencing Women? Gender and Online Harassment.» *Social Science Computer Review* 39, no. 2 (2021): 245–58. <https://doi.org/10.1177/0894439319865518>.
- Noelle-Neumann, Elizabeth. «The Spiral of Silence. A Theory of Public Opinion.» *Journal of Communication* 24, no. 2 (1974): 43–51.
- Noelle-Neumann, Elisabeth, og Thomas Petersen. «The Spiral of Silence and the Social Nature of Man.» I *Handbook of Political Communication Research*, Lynda Lee Kaid (red.), 357–74. New York: Routledge, 2004.
- Notaker, Hallvard. *Arbeiderpartiet og 22. juli*. Oslo: Aschehoug, 2021.
- NOU 1999:27. «Ytringsfrihet bør finne Sted» Forslag til ny Grunnlov § 100 (Oslo: Justis- og politidepartementet, 1999).
- Sniderman, Paul M., Michael Bang Petersen, Rune Slothuus, og Rune Stubager. *Paradoxes of Liberal Democracy. Islam, Western Europe, and the Danish Cartoon Crisis*. Princeton University Press, 2014. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt6wq1jq>.
- Svare, Helge, og Trygve Svensson. «Ytringskultur Bør Finne Sted.» *Sosiologi i dag* 45, no. 4 (2015): 67–89.
- Waldron, Jeremy. *The Harm in Hate Speech*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012.
- Wollebæk, Dag, Rune Karlsen, Kari Steen-Johnsen og Bernard Enjolras. «Anger, Fear, and Echo Chambers: The Emotional Basis for Online Behavior.» *Social Media + Society*. 5, no 2 (2019): 1–14. <https://doi.org/10.1177/2056305119829859>.